

W Polsce prawa pacjenta zostały uregulowane w ustawodawstwie dopiero w 1991 r. Dla porównania, w Czechosłowacji prawo pacjenta do wyrażenia zgody na leczenie oraz prawo do informacji określono w ustawie o ochronie zdrowia w 1966 r., w Bułgarii w ustawie o zdrowiu w 1973 r., a w Rumunii w ustawie o opiece zdrowotnej w 1978 r.

Prawa pacjenta w państwach europejskich są uregulowane w różnorodnych aktach prawnych. Mogą wynikać z konstytucji jako ustawy zasadniczej, tak jak np. w Holandii i Włoszech, są zawarte w kodeksach cywilnych i karnych – takie rozwiązania zastosowały Austria, Szwajcaria i Luksemburg. Prawa pacjenta określone zostały także w ustawach szczególnych wchodzących w zakres prawa o zawodach medycznych, tak jak w Norwegii w ustawie o zawodzie pielęgniarki. Tylko w niektórych państwach europejskich (np. w Finlandii) przyjęto ustawy zawierające wyłączenie prawa pacjenta. W krajach takich, jak Dania, Szwecja i Francja prawa pacjentów wynikają z wielu aktów prawnych.

9.4.2

Prawa pacjenta w ustawodawstwie polskim

Po raz pierwszy w ustawodawstwie polskim prawa pacjenta zostały uregulowane w ustawie o zakładach opieki zdrowotnej z 1991 r. W ustawie tej prawa pacjenta ujęto w zwartej formie, jednoznacznie; odpowiadają one standardom europejskim.

Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej oraz o zmianie niektórych innych ustaw, uporządkowała i zebrała prawa pacjenta w artykule 19, zatytułowanym „Prawa pacjenta”. Zgodnie z tą ustawą, aktualnie obowiązującą, pacjent ma prawo do:

1. Świadczeń zdrowotnych odpowiadających wymaganiom wiedzy medycznej, a w sytuacji ograniczonych możliwości udzielania odpowiednich świadczeń – do korzystania z rzetelnej, opartej na kryteriach medycznych procedury ustalającej kolejność dostępu do tych świadczeń.
2. Informacji o swoim stanie zdrowia.
3. Wyrażenia zgody na udzielenie określonych świadczeń zdrowotnych lub ich odmowy, po uzyskaniu odpowiedniej informacji.
4. Intymności i poszanowania godności w czasie udzielania świadczeń zdrowotnych.
5. Umierania w spokoju i godności.

W zakładach opieki zdrowotnej przeznaczonych dla osób wymagających całodobowych lub całodziennych świadczeń zdrowotnych pacjent ma również prawo do:

1. Dodatkowej opieki pielęgnacyjnej sprawowanej przez osobę bliską lub inną osobę wskazaną przez siebie.
2. Kontaktu osobistego, telefonicznego lub korespondencyjnego z osobami z zewnątrz.
3. Opieki duszpasterskiej.

Ponadto pacjent ma prawo do:

1. Zapewnienia mu środków farmaceutycznych i materiałów medycznych oraz pomieszczenia i wyżywienia odpowiedniego do stanu zdrowia.

2. Udostępniania mu dokumentacji medycznej lub wskazania innej osoby, której dokumentacja ta może być udostępniana.

3. Zapewnienia ochrony danych zawartych w dokumentacji medycznej dotyczącej jego osoby.

4. Wskazania osoby lub instytucji, którą zakład opieki zdrowotnej obowiązany jest powiadomić o pogorszeniu się stanu zdrowia pacjenta powodującego zagrożenie życia albo w razie jego śmierci.

5. Wyrażenia zgody lub odmowy na umieszczenie go w tym zakładzie opieki zdrowotnej.

6. Wypisania z zakładu opieki zdrowotnej na własne żądanie i uzyskania od lekarza informacji o możliwych następstwach zaprzestania leczenia w tym zakładzie.

7. Udzielenia mu niezbędnej pomocy i przewiezienia go do innego szpitala w sytuacji, gdy pomimo decyzji uprawnionego lekarza o potrzebie niezwłocznego przyjęcia do szpitala nie może być do tego szpitala przyjęty.

Pacjent ma także prawo do świadczeń zdrowotnych pogotowia ratunkowego w razie wypadku, urazu, połogu, nagłego zachorowania lub nagłego pogorszenia stanu zdrowia powodującego zagrożenie życia.

W przypadku zagrożenia epidemicznego lub ze względu na warunki przebywania innych osób chorych w szpitalu, kierownik zakładu opieki zdrowotnej lub upoważniony lekarz może ograniczyć prawo pacjenta do kontaktu osobistego z osobami z zewnątrz, w tym do sprawowania opieki przez osobę bliską lub inną wskazaną osobę.

Ustawa zobowiązuje kierownika zakładu opieki zdrowotnej do zapewnienia dostępności informacji o prawach pacjenta. W przypadku zawinionego naruszenia praw pacjenta, sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W przypadku zawinionego naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności, sąd może, na żądanie najbliższego członka rodziny, innego przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego, zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez nich cel społeczny.

Prawa pacjenta wynikają także z bezpośredniego stosowania przepisów ustawy zasadniczej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucji RP. W artykuie 68 zawarto zapis, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia oraz do równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, na warunkach określonych w ustawie.

Problematyka praw pacjenta została uwzględniona w ustawie o zawodach pielęgniarki i położnej z 1996 r. Zgodnie z jej zapisami pacjent ma prawo do:

- udzielania mu świadczeń zdrowotnych przez pielęgniarkę, położną mającą prawo wykonywania zawodu zgodnie z aktualną wiedzą medyczną, dostępnymi jej metodami i środkami, zgodnie z zasadami etyki zawodowej oraz ze szczególną starannością,

- udzielenia mu pomocy przez pielęgniarkę, położną zgodnie z posiadanymi przez nią kwalifikacjami, w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty przez niego życia lub poważnego uszczerbku na jego zdrowiu,

- uzyskania od pielęgniarki, położnej informacji o jego prawach,

- uzyskania od pielęgniarki, położnej informacji o swoim stanie w zakresie związanym ze sprawowaną opieką pielęgniacyjną,

- zachowania w tajemnicy informacji związanych z nim, a uzyskanych przez pielęgniarkę, położną w związku z wykonywaniem zawodu,

– wyrażania zgody lub odmowy na podawanie przez pielęgniarkę, położną do publicznej wiadomości danych umożliwiających identyfikację pacjenta.

W Kodeksie Etyki Zawodowej Pielęgniarki i Położnej Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalonym przez IV Krajowy Zjazd Pielęgniarek i Położnych w 2003 r., respektowanie praw pacjenta uznano za podstawową powinność. W Kodeksie tym, szczególnie w jego I części zatytułowanej „Pielęgniarka/położna a pacjent” zawarto prawa pacjenta, takie jak prawo do:

- troskliwej opieki, zgodnej z obowiązującymi standardami,
- pierwszej pomocy w nagłych przypadkach oraz w sytuacji zagrożenia życia,
- rzetelnej i zrozumiałej informacji dotyczącej procesu pielęgnowania,
- intymności i godności osobistej podczas udzielania świadczeń medycznych,
- wyrażania zgody na realizowane świadczenia pielęgniarskie,
- zachowania dyskrecji co do informacji z nim związanych,
- kontaktu z rodziną i opieki przez nią sprawowanej,
- opieki duszpasterskiej,
- humanitarnej opieki terminalnej, godnych warunków umierania z poszanowaniem uznawanych przez niego wartości.

Prawa pacjenta z zaburzeniami psychicznymi zostały uregulowane odrębną ustawą o ochronie zdrowia psychicznego z 1994 r. W szczególności są to prawa do:

- kontaktu bez ograniczeń z rodziną i innymi osobami,
- informacji o zamiarze zastosowania przymusu bezpośredniego,
- wyrażania zgody lub odmowy na przyjęcie do szpitala psychiatrycznego, z wyłączeniem sytuacji, w której przepisy ustawy dopuszczają przyjęcie do szpitala psychiatrycznego bez zgody pacjenta,
- tajemnicy korespondencji,
- okresowego przebywania poza szpitalem bez wypisywania go z zakładu.

Także w odrębnej ustawie o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów z 1995 r. zostało uregulowane prawo pacjenta do wyrażenia zgody na ich pobranie od dawcy żywego.

Ustawa o zawodzie lekarza, uchwalona w 1996 r., uregulowała problem praw pacjenta i ich respektowania. W przyjętym Kodeksie Etyki Lekarskiej w 1991 r. i znowelizowanym w 1993 r., środowisko lekarskie zaakceptowało znacznie większą liczbę praw pacjenta, niż wynika to z obowiązujących przepisów prawnych.

Do nadzorowania przestrzegania praw pacjenta zostają powoływani Rzecznicy Praw Pacjenta w zakładach opieki zdrowotnej, Narodowym Funduszu Zdrowia, powstają pozarządowe organizacje, jak np. Stowarzyszenie na Rzecz Praw Pacjenta. W przypadku naruszenia praw pacjenta odpowiednie działania podejmuje także Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

9.4.3

Prawa pacjenta w Europie na podstawie Deklaracji Promocji Praw Pacjenta Światowej Organizacji Zdrowia

W regionie europejskim opracowywaniem dokumentów prawnych związanych z prawami pacjenta zajmowały się takie organizacje, jak Unia Europejska i Biuro Europejskie Światowej Organizacji Zdrowia.